

ook wel op gewezen, maar dezen hadden gemeend dat die landbouwers door het aanplanten van voldoende mais, *cassave* en *bataten* heel wel in leven zouden kunnen blijven.

De distributie in de steden kwam slechts langzaam op gang. 'Elke middag', zo rapporteerde een Indonesiër eind '43 met betrekking tot de situatie in Djakarta aan het Japanse bestuur¹,

'staan duizenden en duizenden mensen voor verschillende *warongs*. Vechtpartijen zijn aan de orde van de dag, nl. om aan een liter of anderhalve liter rijst te komen. Dit beeld wordt ook in andere steden gezien. Van verschillende kanten worden rapporten ontvangen, vermeldend dat die-en-die reeds zoveel dagen geen rijst kan krijgen. Het aantal dagen varieert van vijf tot twee.'

Deze rapporteur wist ook te vermelden dat inheemse bestuurders landbouwers die nog slechts 100 of 200 kilo *padi* voor eigen gebruik hadden overgehouden, gedwongen hadden, een deel daarvan te verkopen. 'Behalve dat men dan zo goed als niets meer bezit om van te leven, vraagt men zich af, hoe aan zaaizaad voor de volgende aanplant te komen.'

Een vooraanstaand nationalist, Achmed Soebardjo, waagde het in januari '44 om, zonder daartoe verlof van de Japanners te hebben ontvangen, een rondreis over heel Java te maken waarbij hij in 60 *desa*'s de problemen onderzocht die uit de gedwongen leveranties waren voortgevloeid. Zijn conclusie was dat de landbouwers 10 tot 30% van de in '43 geoogste *padi* extra hadden moeten inleveren en dat in het geheel geen rekening was gehouden met de verschillen in opbrengst van de verschillende *sawahs*. Voorts was hem gebleken dat de distributie haperde, dat de rantsoenen in talloze kleine plaatsen minimaal waren, dat de Chinese opkopers die als agenten van het Kantoor voor de Voedselvoorziening optraden, grote hoeveelheden rijst in de zwarte handel brachten en dat het gros van de bevolking niet in staat was, de prijzen te betalen die daar werden gevraagd.

De rijstrantsoenen (wij hebben er maar weinig gegevens over) gingen plaatselijk in hoge mate verschillen. In Bandoeng werd het eind oktober '43 ingestelde rantsoen van 200 gram per persoon per dag midden december tot 160 gram verlaagd. In februari '44 was het dagrantsoen in Djokjakarta 75 gram, in maart was het in Djakarta 115 gram, later in dat jaar eerst 200, van 1 oktober af 160 gram — en daarbij weten wij niet eens

¹ Tekst in *NI*, p. 489.